

ДО ПИТАНЬ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ І ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Л.В. Туріщева

Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди

Проблема особистості вчителя і його педагогічної діяльності не нова. В психолого-педагогічній літературі проаналізовані особливості педагогічної діяльності, а також проаналізовані вимоги до особистих якостей вчителя. В своїй роботі ми хочемо акцентувати увагу на особливостях особистості вчителя фізичної культури, роздивитися вплив цих особливостей на його педагогічну діяльність. Так як, на наш погляд, цьому питанню приділено недостатньо уваги. Тим часом проблема виховання і розвитку здорової, гармонійно розвиненої особистості в усі часи була актуальною. Велике значення в цьому процесі має викладач фізичної культури, а отже особливості його особистості.

Безперечно, вчитель фізичної культури повинен володіти тими якостями особистості, що обов'язкові для педагога. Всі професійно-важливі якості особистості будь-якого вчителя умовно можна розділити на декілька груп:

1. Домінантні (якості, відсутність будь-якої із них тягне неможливість ефективного здійснення педагогічної діяльності). До доміантних якостей відносяться: цілеспрямованість, врівноваженість, чесність, справедливість, сучасність, гуманність, педагогічний такт, ерудиція, бажання працювати з дітьми і терпіння у роботі з ними, віра в учня і його здібності, здібність не розгублюватися в раптових ситуаціях, готовність діяти в сфері професійно-педагогічної діяльності.

2. Периферійні (якості, які не мають вирішального впливу на ефективність діяльності, але сприяють її успішності). До них відносяться: доброзичливість, привітність, почуття гумору, артистичність.

3. Негативні (якості, що знижують ефективність педагогічної діяльності). До негативних якостей відносяться: невраваженість, помста, зарозумілість, неувваженість, неорганізованість, упередженість.

Знання необхідних якостей особистості сучасного вчителя фізкультури, їх ролі в професійній діяльності стимулює його до удосконалювання цих якостей.

Аналізуючи особливості особистості вчителя доцільно помітити існуючий зв'язок між здібностями і якостями особистості. Тому було б неправильним обійти стороною проблему педагогічних здібностей, так як, на наш погляд, саме педагогічні здібності забезпечують педагогічну діяльність. У найбільш узагальненому

виді педагогічні здібності були представлені В.О. Крутецьким. Виділені здібності можна об'єднати в наступні групи:

— дидактичні (здібність подати матеріал чи проблему учням ясно і конкретно, активізувати пізнавальний інтерес у школярів);

— академічні (здібності до відповідної науки);

— перцептивні (здатності проникати у внутрішній світ учня, психологічна спостережливість учителя);

— мовні (здібності ясно і чітко передавати свої думки і почуття за допомогою мови, міміки);

— організаторські (здібності продуктивно організувати діяльність учнів, а також свою особисту);

— комунікативні (здібності до спілкування з дітьми);

— прогностичні (здібність, передбачення вчителем своїх дій у навчально-виховному процесі);

— здібність до розподілу уваги.

Крім того, особливості якостей особистості, а також її здатності обумовлюють педагогічну діяльність вчителя. Під педагогічною діяльністю розуміють особливий вид соціальної діяльності, спрямованої на передачу від старших поколінь молодшим накопичених людством культури і досвіду, створення умов для їх особистісного розвитку і підготовку до виконання певних соціальних ролей у суспільстві. Широчинь даного поняття дозволяє припустити, що існують компоненти педагогічної діяльності. Розглянемо компоненти педагогічної діяльності, а також зіставимо виділені компоненти з умінями вчителя фізкультури.

Гностичний компонент передбачає вміння отримувати нові знання, систематизувати їх у відповідності з поставленими цілями, аналізувати педагогічну ситуацію, достоїнства і недоліки в діяльності учнів і своєї особистої, формулювати педагогічні задачі. Даний компонент у вчителя фізичної культури проявляється в знанні обраного виду спорту, усвідомленні задач спортивної роботи серед школярів, використанні рекомендацій спортивної і педагогічної літератури, навчанні школярів спеціальним навичкам, передбаченим програмою, розвитку в учнів фізичних здібностей.

Конструктивний компонент пов'язаний з умінями в області композиції навчальної інформації, діяльності учнів і своєї на наступному занятті. Формування в учнів не тільки системи

знань і умінь з предмету, але і різнобічну фізичну, вольову підготовку забезпечує конструктивний компонент.

Проектувальний компонент передбачає уміння вчителя в області перспективного планування змісту і способів діяльності (своєї й учнів) на тривалий термін. До проектувального компоненту вчителя фізкультури відносяться такі вміння: планування системи уроків відповідно до стану здоров'я, фізичного розвитку, підготовленості учнів, а також складання календарного плану, визначення раціональних прийомів оволодіння новими вправами.

Організаторський компонент пов'язаний з вміннями організувати інформацію в процесі її повідомлення. До даного компоненту відносять уміння вчителя організувати регулярну участь шкільних спортивних команд в змаганнях, вміло керувати темпом уроку, організувати групову й індивідуальну діяльність школярів.

Комунікативний компонент передбачає вміння встановлювати педагогічно доцільні відносини з учнями, колегами, батьками. Уміння бути вимогливим, але справедливим, враховувати дитяче сприйняття, знаходити спільну мову з дітьми будь-якого віку, а також з їхніми батьками, формувати правильне відношення учнів до спорту пов'язано з комунікативним компонентом.

Отже, до особистісних якостей учителя фізичної культури пред'являється цілий ряд вимог. Це дозволило сформулювати мету нашого експерименту: виявити особливості вимог до особистості вчителя фізкультури з позиції учнів, студентів факультету фізичного виховання і вчителів школи.

Об'єкт дослідження — вимоги до особистісних якостей учителя.

Предмет дослідження — вплив якостей особистості учителя фізкультури на його педагогічну діяльність.

В експерименті взяли участь учні 11-их класів, студенти факультету фізичного виховання ХДПУ ім. Г.С. Сковороди, вчителі загальноосвітніх шкіл.

У ході експерименту екзаменованим був запропонований загальний список особистісних якостей, необхідних для ефективної діяльності учителя фізичної культури. Перелік складався з трьох рівних груп якостей (по 10 в кожному). Першу групу склали якості, що характеризують індивідуальність педагога. Другу групу утворили якості, що проявляються в спілкуванні, у взаємодії вчителя з учнями, колегами, батьками. У третю групу були включені якості, що дозволяють педагогу в найбільшій мірі виявити свою особистість в інших людях, зробити зміни в їх свідомості.

Одержані результати експерименту показані в таблицях 1–3.

Таблиця 1
Рейтинг в першій групі якостей за значенням для педагогічної діяльності

Якості особистості віднесені до першої групи	Учні 11 класу	Студенти	Вчителі
охайність	8	10	7
високий інтелект	10	9	9
доброта	1	7	8
загальна культура	7	6	1
організованість	2	1	3
відповідальність	9	5	4
моральність	5	8	5
самостійність	6	4	6
емоційність	3	3	10
енергійність	4	2	2

Таблиця 2
Рейтинг в другій групі якостей за значенням для педагогічної діяльності

Якості особистості віднесені до другої групи	Учні 11 класу	Студенти	Вчителі
артистичність	6	8	5
зовнішня привабливість	9	9	10
щирість	2	5	8
любов до дітей	1	1	1
спостережливість	10	7	3
товариськість	5	4	7
чуйність	7	10	9
тактовність	4	6	4
терпіння	3	3	2
вимогливість	8	2	6

Таблиця 3
Рейтинг в третій групі якостей за значенням для педагогічної діяльності

Якості особистості віднесені до третьої групи	Учні 11 класу	Студенти	Вчителі
авторитетність	4	1	5
сумлінність	8	6	9
зразковість	10	8	10
проникливість	6	10	4
самобутність	1	7	3
здатність робити вплив	2	2	6
прагнення до творчості	5	9	7
професійна компетентність	3	3	1
цілеспрямованість	7	4	2
цільність характеру	9	5	8

Аналізуючи отримані дані по першій групі якостей можна припустити, що думки екзаменованих практично збіглися в тім, що при обов'язкових вимогах до індивідуальності педагога можна виділити організованість і енергійність. Цікаво відзначити, що учні на перше місце поставили доброту вчителя, у той час як вчителі вважають, що в першу чергу повинна бути сформована загальна культура.

Дані по другій групі якостей, які виявляються в спілкуванні, у взаємодії вчителя з учнями, колегами, батьками, показали, що всі екзаменовані на перше місце поставили любов до дітей, високо цінуються терпіння і тактовність вчителя. Низький рейтинг має зовнішня привабливість учителя.

У третій групі (якості, що дозволяють педагогу в найбільшій мірі проявити свою особистість в інших людях, провести зміни в їх свідомості) можна відзначити достатньо високий рейтинг авторитетності і професійної компетентності вчителя.

Отримані результати експерименту свідчать про те, що в реальності учні, студенти і вчителі не розділяють особистісні якості вчителя на «загальнолюдські» і «професійно-педагогічні», так як практично дуже важко відокремити власне педагогічні якості від інших різноманітних властивостей особистості вчителя, що впливають на успіх його діяльності. Вони проявляються, формуються, розвиваються і нерідко переходять друг у друга в загальній структурі властивостей, відносин і дій учителя. І хоча для практичних цілей, певно, можна розглядати окремо якості особистості, що впливають на успішність педа-

гогічної діяльності з предмету, що викладається, але у відношенні властивому педагогічній професії такого бути не може. Кожна особистість — це неповторне сполучення властивостей і якостей, що своєрідно виявляється в педагогічній діяльності.

Література

1. *Акимова А.П.* О характере профессиональных умений в деятельности педагогов-мастеров // Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. — Л., 1973. — Вып. 1. — С. 37—44.
2. *Акопов Г.В.* Психологические аспекты формирования профессионально-педагогического сознания // Психология учителя. — М., 1989. — С. 3—4.
3. *Гоноболлин Ф.Н.* О некоторых психических качествах личности учителя // Вопросы психологии. — 1975. — № 1. — С. 100—111.
4. *Пилосян С.М.* Прогностические способности как профессионально важное качество преподавателя // Психология и научно-технический прогресс. — М., 1989. — С. 150—151.
5. *Рогов Е.И.* Основные направления профессионализации личности учителя на этапе вузовской подготовки // Формирование личности: психолого-педагогические аспекты. — М., 1989. — С. 4—11
6. *Страхов В.И.* Формирование профессионально-педагогических качеств у студентов факультета физического воспитания в процессе педагогической практики // Формирование профессионально-педагогических качеств у студентов пединститута. — Саратов, 1985. — С. 122—131.
7. *Щербаков А.И.* О подготовке студентов — будущих учителей и исследование педагогических явлений // Психология труда и личности учителя. — Л., 1977. — С. 24—131.

Нова книжка

- П24 Педагогічна майстерність учителя: Навчальний посібник / За ред. проф. В.М. Гриньової, С.Т. Золотухіної. — Вид. 2-е, випр. і доп. — Харків: «ОБС», 2004. — 224 с. ISBN 966-7858-38-3.

Автори посібника розглядають сутність та структуру педагогічної майстерності вчителя, сформованість якої дозволяє ефективно організувати навчально-виховний процес у школі.

Посібник укладено у відповідності з програмою курсу «Основи педагогічної майстерності» і рекомендується студентам та викладачам вищих педагогічних навчальних закладів.